

EVALVACIJA POUKA KNJIŽEVNOSTI V GIMNAZIJI ALI PABERKI NEKDANJEGA PROFESORJA SLOVENŠČINE NA ŠKG V ŠENTVIDU

Članek poroča o interni evalvaciji pouka književnosti, ki je potekala leta 2015 in 2016 na ŠKG. Želeli smo premisliti, kaj je pri gimnazijskem učnem načrtu za književnost dobro in kaj slabo, predvsem pa, kaj bi kazalo izboljšati. Osredotočili smo se na vprašanje, koliko so izbrana književna besedila primerna starosti in razumevanju mladostnika, koliko upoštevajo načelo bližine (ne le psihološke, ampak tudi krajevne), kakšno mesto imajo v UN in v učbenikih verske teme in »katoliški« avtorji, katere vrednote je moč posredovati ob določenem besedilu.

Ključne besede: učni načrt, spoznavne, estetske, etične vrednote, načelo bližine, verska tematika, katoliški avtorji, Trubar, Prešeren, Cankar, Kocbek

Uvod

Na Škofijski klasični gimnaziji v Šentvidu smo se leta 2015 lotili »evalvacije« pouka književnosti; tej naj bi sledila prenova. Pa ne toliko formalna, ampak vsebinska, v smislu poudarka določenih vsebin, ne spreminjanja učnega načrta. Učni načrt se lahko spreminja samo na ravni države.

»Evalvacija« je potekala tako, da sem sam¹ najprej pregledal učne načrte za gimnazije za književnost in učbenike – berila, ki se jih na gimnaziji trenutno uporablja: *Berilo – Umetnost besede* I–IV in *Branja* I–IV. Ob besedilih sem zapisal svoja opažanja in predloge. Potem smo se za vsak gimnazijski letnik sestali slovenisti ŠKG in moje opombe in komentarje pregledali ter se ob njih pomenili. Delali smo po letnikih

---

¹ Kot že nekdanji učitelj slovenščine na Škofijski klasični gimnaziji.

in ocenjevali besedila in pretehtali njihovo primernost, morebitno problematičnost ter predlagali besedila oz. teme, ki se nam zdijo za usmeritev naše šole ustreznejše. Seveda so nekatera besedila obvezna (tudi za maturo) in jih je treba obdelati, mnoga pa so izbirna. Med izbirnimi pa lahko nekatera priporočimo, druga odsvetujemo. Rezultat te »evalvacije« je zbran v dveh publikacijah za interno rabo: *Čitanka in Komentarji za učitelje*. V prvi so zbrana dodatna besedila za pouk književnosti, v drugi pa so komentarji, opažanja in priporočila ob posameznih literarnih delih oz. avtorjih.

Pri evalvaciji pouka, učnih načrtov in učbenikov nas je najprej vodilo vprašanje, koliko je pouk književnosti ustrezen duhu sodobne demokratične družbe, koliko krščanskim evangelijskim vrednotam, na katerih temelji usmeritev ŠKG. Spraševali smo se tudi, koliko so izbrana besedila primerna s stališča razvojno-psihološkega razvoja mladostnika, pa tudi o tem, ali naj bo estetski kriterij edino merilo za uvrstitev kakega dela v šolski literarni kanon.

Zakaj evalvacija in prenova

Od ponovne ustanovitve ŠKG je poteklo že 23 let. Učni načrt za pouk slovenščine je bil praktično vseskozi enak državnemu (javnemu). Tako je še danes, kar je za marsikaj najbolj smiselno in praktično. Evalvacijo je bilo treba narediti ne le zaradi napredovanja stroke, zaradi novih literarnih del, ki so obogatila naš kulturni prostor, ampak tudi zaradi novih spoznanj o tem, kako globoko je polpretekli politični režim, ker je bil pač totalitaren, zaznamoval tudi pouk maternega jezika in poškodoval ne le pouk sam (npr. z izborom učne snovi), ampak tudi njegove nosilce (s prepričanjem, da je tako, kot je, normalno in strokovno ustrezno). Časovna razdalja od družbenih sprememb in nov duh časa omogoča vedno globlji uvid v družbene anomalije bivšega sistema in tudi spoznanje, kako globoko je totalitarni režim posegel v vse pore življenja in še posebej v šolo. To velja zlasti za pouk humanistike in še posebej maternega jezika.

Odprta vprašanja

Pri književnem pouku lahko zelo veliko časa posvetimo literarni teoriji in literarnozgodovinskim dejstvom, lahko pa iščemo v besedilu bolj vrednotne in miselne vsebine. Menim, da je bilo in je še premalo poudarka na miselni, filozofski, vrednotni interpretaciji literarnih del, preveč pa je štetja verzov, iskanja slogovnih in pesniških postopkov, npr. verznihih prestopov, ter literarnozgodovinskih značilnosti, npr. romantičnega ali realističnega sloga ... Veliko pomembnejše kot ugotavljanje slogovnih ali literarnozgodovinskih značilnosti kakega literarnega dela je ob njem dijakom posredovati določene vrednote, in sicer spoznavne, estetske, moralno-etične. Če hočemo posredovati npr. moralno-etične vrednote, je treba za obdelavo v razredu izbrati tako besedilo, ki ni nujno prvovrstno estetsko, ima pa moralno-etično sporočilo.

Pri pouku književnosti bi si bilo dobro zastaviti naslednja vprašanja in upoštevati nekatera načela:

1. Koliko izbrana besedila odgovarjajo na temeljne potrebe mladega človeka, ali gre za tekste, ob katerih lahko raste, ali pa so besedila v UN uvrščena zaradi »splošne izobrazbe«, ker se spodobi, da jih poznajo? Bistveno bolj bi se morali spraševati, zakaj je kako delo uvrščeno v učni načrt. Kaj hočemo doseči npr. s tem, da beremo *Desetega brata*. Argument, da gre za splošno izobrazbo, je odločno prešibek.
2. Kakšno vlogo naj ima pri oblikovanju šolskega literarnega kanona estetika? Ne kaže ob estetskih bolj poudarjati tudi spoznavne in etične vrednote? Praviloma družbena in etična vprašanja bolj zanimajo mladega človeka in so zato primernejše vstopno mesto v besedno umetnost. Literatura kot čista umetnost prevzame le malo ljudi. V zvezi s tem spoznanjem bi kazalo vnesti v program pouka književnosti več polliterarnih oz. takih literarnih besedil, pri katerih se odpirajo pomembna moralna in duhovna vprašanja.²
3. Ali so besedila za mladostnike primerna v smislu razvojne psihologije? Npr. katera izbirna besedila je smiselno obravnavati: ali Prešernovo *Neiztrohnjeno srce* ali *Nezakonsko mater*; ali obravnavati *Očeta Goriota* ali *Gospo Bovary*; Šeligov *Triptih* ali Lipuševe *Zmote dijaka Tjaža*; katero Kosovelovo, Šalamunovo, Kocbekovo ali Eliotovo pesem, da bo dijake res nagovorila?
4. Treba je bolj upoštevati tudi načelo bližine. Vsekakor mora biti dominantna domača literatura, šele potem tuja. Pri *načelu bližine* mislim tudi na to, da se bolj upošteva avtorje, ki so obiskovali domačo šolo (v našem primeru ŠKG), oz. gre za kako drugo zvezo med obravnavano literaturo in šolo.³ Ko govorimo o bližini, mislimo tudi na časovno bližino. Premalo dijaki spoznajo, kaj ustvarjajo sodobni književniki, katere so sodobne literarne revije ...
5. Kvaliteto obravnave bi morali postaviti pred kvantiteto in bolj upoštevati načelo učiteljeve suverenosti. Učitelju naj se ne muči k naslednji snovi, pri odločitvi, koliko časa kaj obravnava, bi moral biti bolj suveren. Tudi

² Npr. Huxleyjev roman *Krasni novi svet*, ki odpira pomembna sodobna moralno-etična vprašanja. Ko je bil del tematskega sklopa za maturo, nekateri z njim niso bili zadovoljni, češ da je premalo estetski. Podobno problematična je Orwelova *Živalska farma*, ki nikakor ne more prodreti v učbenike oz. celo v UN.

V roke so mi prišla berila, ki jih uporabljajo v poljskih gimnazijah *Razumeti tekst, razumeti človeka I–III* (Varšava 2014), v katerih je poleg leposlovnih tudi veliko polliterarnih besedil.

Berila za slovenske gimnazijce v Italiji (Nada Pertot, *Od antike do danes*, Trst 1990; Robert Petaros, Maks Šah, *Od prvih zapiskov do romantike*, Trst 1994; Marija Cenda, *Besede naših dni*, Trst 1991) so bistveno bolj podprta s polliterarnimi in publicističnimi besedili, kot so naša. V njih je tudi veliko tekstov iz zamejske in izseljenske literarne in neliterarne produkcije. (Načelo bližine!)

³ Na ŠKG npr. pesnika I. Hribovska, pisatelja F. Kunstlja ali delo A. Rebule *Nokturno za Primorsko*, v katerem predstavi življenje nekdanjega dijaka ŠKG F. Terčelja.

maturitetne eseje bi morda moral ocenjevati najprej učeči učitelj in šele kot drugi ocenjevalec kdo drug.

6. Zelo pomembno se mi zdi, da bi imeli dijaki več »delavniškega«, praktičnega dela: napisati črtico, novelo, sonet, esej; pisati razredna glasila in jih skupaj prebirati in ocenjevati.
7. Pouk književnosti bi moral nujno biti bolj povezan s poukom jezika.
8. Dela z versko tematiko (npr. *Krst pri Savici*) in »katoliške« avtorje bi bilo treba pomakniti bolj v ospredje. Prav tako bi morali več časa nameniti zamejski in izseljenski literaturi. Slovenska slavistika, predvsem literarna zgodovina, je bila vseskozi izrazito liberalna (Kidrič, Prijatelj), kasneje precej marksistična, in v dobršni meri je odraz tega tudi učni načrt, ki ima ob estetskih merilih poudarjene socialne in nacionalne teme, zanemarjene pa tiste, ki se dotikajo duhovnega, še posebej krščanskega sporočila. Zato imajo v učnem načrtu tisti literati 20. stoletja, ki so bili bližje marksistični miselni smeri, še danes prednost pred drugimi. To velja npr. za Prežihova, Kranjčeva, Seliškarjeva dela, ki so vsa po vrsti močno ideološko zaznamovana. Nasprotno pa so dela katoliških avtorjev bolj v ozadju, čeprav je njihova estetska vrednost nesporna. Tu mislim npr. na Finžgarja, Preglja, Majcna, Rebulo, Simčiča ...

Nekaj opomb oz. komentarjev ob posameznih avtorjih

TRUBAR

Dijaki pridejo iz OŠ pogosto z napačno predstavo, da so bili protestanti borci proti Cerkvi, ne pa gorečnejši za »to pravo Cerkev« in »to pravo vero inu evangelij«, da so Trubar in njegovi ustvarjali le iz ljubezni do slovenskega jezika in naroda. Zato je treba poudariti njihovo versko gorečnost in željo po tem, da bi »to ubogo slovensko ljudstvo« spoznalo pravi evangelij in da se ne bi oklepalo vraževerja, da bi bila njih vera »po pameti«. Mnogi dijaki prinesejo iz OŠ informacijo, da je prva slovenska knjiga *Abeceknik*, ker *Katekizem* – kot nekaj izrazito verskega in kot tak nekaj problematičnega – v (post)socialistični šoli ne sme biti prisoten. Vsekakor je pomembno razložiti besedo *katekizem* (Časi, ko so otroci hodili k verouku s katekizmom, so minili.) in kakšno vlogo je imel *Abeceknik*. Ob Trubarjevem spisu *En regišter oz. Proti zidavi cerkva* se da ogromno pogovarjati o veri in vraževerju, o duhovnih ljudeh in o duhovnih šarlatanih, o znamenjih in čudežih, o veri in lahkovernosti, o odpustkih in dobrih delih ... Smiselno bi bilo med obvezna besedila uvrstiti tudi Trubarjev prevod *Te stare božične pejsni*, ob kateri se da lepo predstaviti protestantsko cerkveno pesem s poudarjeno poučnostjo. Ob Trubarju bi bilo smiselno opozoriti tudi na pesniško zbirko Gorazda Kocijančiča *Primož Trubar zapušča Ljubljano* in na to, da se tudi danes v slovenskem duhovnem prostoru pojavljajo iste dileme in vprašanja kot v Trubarjevem času.

PREŠEREN

Zelo pomembno se mi zdi poudariti, da protagonistov literarne zgodovine ne predstavljamo črno-belo, ampak da poudarimo, kako so delali vsak na svojem področju in premagamo stereotipno črno-belo slikanje. Da recimo Kopitar ne ostane zapisan v zavesti dijakov le kot Prešernov nasprotnik, ampak bolj kot pomemben slovenski jezikoslovec; da Koseski ni bil le avtor koseskizmov, ampak mož, ki je napisal prvi sonet v slovenščini in je s svojim narodnoprebudnim pesništvom pomembno oblikoval slovensko narodno zavest; da Slomšek ni bil le pobožen škof, ampak da je zbiral in pisal tudi zabavne pesmi in bil pomemben intelektualec, politik, pedagog ... Skratka, nikakor se ne smemo zadovoljiti s stereotipi, ki jih dijaki prinesejo iz OŠ in imajo korenine v poenostavljenem pogledu na slovensko zgodovino ali pa v duhovni in intelektualni preproščini učiteljev.

Pri predstavitvi Prešerna bi bilo pametno poudariti tezo Janka Kosa, ki jo je predstavil in razvil v *Slovenski duhovni zgodovini* in v razpravi *Prešeren in krščanstvo*, kako je njegova poezija oz. njegova misel rasla iz dveh navdihov: iz krščanstva in iz svobodomiselstva; kako se je vseskozi ne le motivno naslanjal na krščansko izročilo in kako je bil hkrati odprt za novodobne liberalne ideje (»Prešern, nejeveren, a vendar veren.«)

Pri obravnavi Prešernove poezije je treba upoštevati načelo postopnosti. Če začnemo s *Slovesom od mladosti*, tvegamo, da Prešerna dijaki zavrnejo. In sicer zaradi svetobolne ideje, še bolj pa zaradi izredno težke metaforike in starinskega jezika. Bolj pametno je začeti z njegovimi zabavnimi romancami, ki so dijakom tudi psihološko blizu, denimo z romancama *Učenec* in *Hčere svet*.

Slovo od mladosti ne sme izzveneti le kot razočaranje nad svetom in življenjem, ampak kot slavospev mladosti, ki ima čudovito lastnost oz. sposobnost, da vse hudo pozabi in gre naprej. Pri razlagi metaforike ne moremo mimo mladosti kot svetopisemskega raja, iz katerega je bil pesnik (lirski subjekt) izgnan, potem ko je »okusil sad spoznanja«, katerega »strup« je umoril »veselja dokaj«. Tudi ne kaže iti mimo tega, da pesnik svojo stisko preseka s klicanjem božjega varstva nad mladost. »Bog te obvarji!« ni le fraza, ampak je imenovanje Boga v jedru sporočila jasno znamenje, da se razočaranje nad življenjem šele v obnebu presežnega spremeni v hvalospev, v odo mladosti.

Prešernov prvi sonet *Sonetov nesreče*, sonet o Vrbi, je upravičeno kar nekakšen *pars pro toto* ' Prešernove poezije, zgoščeno umetniško in duhovno sporočilo, zato mu kaže odmeriti posebno mesto in posvetiti dovolj časa za natančno interpretacijo. Ob interpretaciji se razpira cela paleta verskih asociacij: »hiša mojega očeta« – izgubljeni sin; »goljfiiva kača« ... »kako se v strup prebrača« – kača iz raja, »moja barka« – Noetova barka, podoba odrešenega življenja. Potem je tu sveti Marko – »varoval svet« Marka« – to je: bi živel v varstvu transcendence, v božjem varstvu, ne na brisanem prostoru notranjih viharjev

CANKAR

Ob Cankarju in njegovi književnosti se nam ponovno pokaže, kako je slovenska klasična literatura zasidrana v krščanstvu; ne samo v podobah, motivih, ampak predvsem v razumevanju človeka, v antropologiji. Človek je bitje, ki nosi v sebi »pekel in nebo«, bitje, zaznamovano z izvornim grehom. Tako vedno znova pada, a je po drugi strani bitje hrepenenja po odrešenju. Pojmi greh, kesanje, odpuščanje in usmiljenje so razpoznavni znak krščanskega pogleda na človeka. (Morda je tudi v tem dejstvu razlog, da se novodobni sestavljalci učbenikov za osnovno šolo tako izogibajo Cankarjevim besedilom, ne le zato, ker so »pretežka«, preveč »moreča« ...) Cankar je literat, v katerem se stikata krščanstvo in marksizem. Morda se komu zdi, da je bila za Cankarja krščanska figuralika le orodje za to, da je lažje izrazil socialistično misel, a ni povsem tako. Podobe iz krščanskega sveta govorijo same zase in morda kdaj celo mimo pisateljeve intencije. Jezik in podobe so pri Cankarju težko le posoda in sredstvo, skoznje močno sije tudi pristna krščanska ali vsaj verska misel. Cankarjev roman *Na klancu* je sicer res podoba revščine in želje po tem, da bi se revščine rešili, in tudi podoba vkovanosti v to revščino – nekakšna fatalistična misel o tem, kako se revščini ne da uteči, da je človeku položena v zibelko. Je pa roman tudi podoba neke življenjske poti in spraševanje o smiselnosti človekovega življenja. Za prikaz človekovega življenja uporabi pisatelj podobo *romanja*.

Najbliže pa je Cankar krščanstvu in temeljnem občutju krivde in zadolženosti, kakor se izraža v njegovih črticah. Gre za krivdo v odnosu do matere, do drugih ljudi in celo živali. Čeprav je čas nove romantike tudi čas idealiziranja človeka posameznika in njegove lepe duše, Cankar ta stereotip preseže in upodobi človeka, ki je močno zaznamovan z grehom in posledično tudi hrepenenjem po odrešitvi. Tudi Cankarjeva dramatika je, kljub temu da je predvsem družbenokritična, zaznamovana s podobami iz krščanskega sveta.

KOSOVEL

Kosovelove pesmi so za učni načrt izbrane po slogovno-estetskem kriteriju: *Balada, Slutnja; Ekstaza smrti, Nokturno; Pesem št. X, Kons 5*. Ta izbor (dve impresionistični, dve ekspresionistični, dve konstruktivistični) ustreza bolj šolski učenosti kot potrebam mladega človeka. Verjetno bi bilo bolje, kot se preveč ustavljati pri literarnozgodovinskih pojmi, prebrati kako Kosovelovo pesem s Krasa, recimo *Jutro na Krasu*, potem pesmi z bivanjsko-versko tematiko, ki so tudi mladim zanimive in sporočilne: *Psalm, Sonet, Aleluja, Prerojenje*, še boljše pa kako njegovo protestno pesem zoper meščansko pasivno življenje in moralno-politično neobčutljivost: *Kabinetni ljudje, Destrukcije, Cirkus Kludsky*, ki so mladim zelo blizu.

KOCBEK

Edvard Kocbek je ne le zelo pomemben pesnik, ampak kar osrednja figura slovenske povojne literature. Ob njem se odpirajo vsi temeljni problemi in vprašanja slovenskega človeka tega časa. Je osrednja figura ne le na literarnem, ampak tudi sicer na kulturnem in družbeno-političnem področju. Kot literat, ki je izšel iz ekspresionizma in nove stvarnosti, se ob francoskih personalistih nalezel eksistencialistične filozofije, odprte za marksizem, in od francoskih pesnikov modernega pesniškega izraza, ki z nadrealističnimi prijemi raziskuje skrivnostne vijuge v osebnosti modernega človeka – je postal vzor in učitelj mnogim mlajšim književnikom (Šalamunu).

Kot osrednji figuri povojne pisateljske in intelektualске srenje bi kazalo v razredu njegovo življenje in delo obdelati monografsko. Ob postajah njegovega življenja in ob njegovih literarnih delih se odpirajo vsa ključna vprašanja njegovega časa. V veliko pomoč za tako obdelavo je dokumentarni film *Kocbek v pogrezu zgodovine*. Njegove dnevnike je smiselno obdelati ob referatu, pripovedno prozo pa za domače branje.

Za predstavitev dnevniških zapisov se navadno obravnava njegovo *Tovarišijo*, ki je gotovo najbolj estetsko dovršena med knjigami njegovih dnevnikov, zelo pomembno pa je, kateri odlomek izbrati za ilustracijo. Odlomek, ki je v *Branjih*, je sicer zelo estetski, predstavi avtorja kot vznesenega pesnika, a sporočilno zelo problematičen. Namesto tega bi bilo bolje prebrati dnevniški zapis iz 18.–22. avgusta 1942, kjer je prikazana partizanska *tovarišija* v skrajni nevarnosti v podzemnem bunkerju. Odlomek vsebuje več značilnosti Kocbekovih dnevniških zapiskov. (Ob njih je pametno dijakom dati za domačo nalogo napisati lasten dnevniški zapis, ki naj obsega zapis tega, kar se dogaja v človeku (lirska razsežnost), zapis dogajanja med bližnjimi osebami (dramsko-dialoška razsežnost) in zapis dogodkov v družbi ali svetu (epska razsežnost).)

UN predlaga dve Kocbekovi pesmi: *Deček na drevesu* in *Kdo sem*. Ker spadata med obvezna besedila, jih je treba sicer obdelati, a meni se zdita za šolsko rabo manj primerni. Preveč abstraktni sta in intelektualistični. Poleg/namesto njih bi sam obdelal pesem *Mikrofon v zidu*, ob kateri bi predstavil pesnikov položaj v tedanji slovenski družbi ter njegovo vero v moč svobodnega duha in poezije (»moje pravo maščevanje je pesem«).

Druga pesem, ki bi jo predstavil, je *Molitev*, tretja pa *Na vratih zvečer*, sicer vključeno v *Branja 4*. *Molitev* je čudovit prikaz veselja nad lastno eksistenco, značilen za optimistični krščanski personalistični eksistencializem. *Na vratih zvečer* pa je izredno poetična in sugestivna. Ob njej se odpirajo mnoga vzgojna in moralna vprašanja, vprašanja svobode in usode.

Za domače branje bi bilo pametno prebrati dve njegovi noveli: *Črno orhidejo* in *Blaženo krivdo*. Pri interpretaciji kaže izpostaviti vprašanje smrtne obsodbe in likvidacije nasprotnika, kar je v središču obeh novel.

ŠALAMUN

Tomaž Šalamun je pesnik, ki ga po imenu poznajo vsi maturanti, več kot to, da je pisal neke »utrpane« pesmi, pa večinoma ne vedo. (Lepa ilustracija njegovega mesta v slovenski povprečni zavesti je v Jančarjevi drami *Veliki briljantni valček*, v kateri prostaški izvedenec za metafore citira Šalamunove *Gobice*. »Težke so te gobice, težke v božjo mater.«) To »poplitvenje« se dogaja tudi zato, ker se Šalamunovo poezijo prikazuje pretežno kot neki literarnozgodovinski pojav, kot primer »ludizma« ... Tudi izbor njegovih pesmi je preveč podrejen literarnoteoretskim razsežnostim njegove poezije, premalo pa temu, da bi dijake nagovoril s svojo mladostniško subverzivnostjo in duhovno globino. Besedila v berilih so za to nalogo po mojem mnenju preveč hermetična. Namesto ali poleg njih bi morali obravnavati še druge njegove pesmi. Npr. *Duma 1964, Moje pleme, Gluhim bratom ...*

Sklep

S prispevkom sem hotel predstaviti problematiko, ki se nam je pokazala ob »evalvaciji« pouka književnosti na ŠKG, in nakazati rešitve. »Evalvacija« je potekala iz določenega zornega kota oz. vrednostnega sistema, ki je jasno opredeljen in izhaja že iz imena šole: Škofijska (cerkvena, krščanska), klasična (s poudarkom na humanistiki) gimnazija (s podobnim programom kot ostale slovenske gimnazije). Mislim, da bi morali tudi na nacionalni ravni izvesti podoben pregled in poiskati usmeritve za naprej. Vendar je to možno samo v primeru, če poiščemo in formuliramo temeljne spoznavne, etične in estetske vrednote, ki jih hočemo posredovati mladim, in če pride na nacionalni ravni do konsenza o tem.

Viri

Lah, Klemen, Lenaršič, Bernarda, Perko, Janja, Matajč, Vanesa, Marinčič, Marko, Dovič, Marijan, Pavlič, Darja, Pezdirc Bartol, Mateja, in Smolej, Tone, 2007–2011: *Berilo 1–4, Umetnost besede*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Krakar-Vogel, Boža, Ambrož, Darinka, in Cuderman, Vinko, 2005: *Branja 1–4, berilo in učbenik za gimnazije in štiriletne strokovne šole*. Ljubljana: DZS.